

грамно-цільових принципів, коли весь зміст управлінської діяльності нацелений на кінцеві результати.

М.І. Ануфрієв, канд. юрид. наук

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Зміни, що сталися у суспільно-політичному житті, поставили перед МВС завдання по реформуванню системи і вдосконаленню форм та методів підготовки висококваліфікованих спеціалістів для органів внутрішніх справ України.

Ускладнення криміногенної ситуації, поширення організованої злочинності, поява нових видів злочинів, використання кримінальними структурами досягнень науково-технічного прогресу пред'являє сьогодні до працівника органів внутрішніх справ підвищені вимоги як до професіонала високого класу. Для ефективного розслідування кримінальних справ вже недостатньо знань, отриманих у вищому навчальному закладі, необхідно постійно їх поповнювати та вдосконалювати.

В Комплексній програмі вдосконалення роботи з кадрами йдеться про те, що серед головних передумов подальшого нарощування зусиль в боротьбі зі злочинністю є підвищення авторитету органів внутрішніх справ і міліції зокрема. На вирішення цієї проблеми мають бути спрямовані заходи по забезпеченню системи МВС України висококваліфікованими, відданими справі кадрами.

Є проста і зрозуміла формула – міліція повинна працювати для людей, а не навпаки. На жаль, ще непоодинокі випадки, коли співробітник міліції зловживає службовим становищем, характерними є байдужість, непрофесіоналізм.

Непрофесійні дії при виконанні службових обов'язків ведуть до поранення та загибелі працівників органів внутрішніх справ, що породжує сумнів громадян у спроможності міліції надійно захищати правопорядок.

Є суттєві недоліки в професійній підготовці, належній навчально-методичній та інформаційній забезпеченості діяльності органів внутрішніх справ.

На 1999-2005 рр. підготовлені додаткові заходи по роботі з кадрами, передбачається удосконалення нормативно-правової, організаційно-штатної управлінської діяльності органів внутрішніх справ.

Боротьба зі злочинністю вимагає рішучих, невідкладних заходів економічного, організаційного, юридичного, політичного і, врешті-решт, ідеологічного характеру, а також особливої уваги до питань удосконалення діяльності правоохоронних органів та їх соціально-правового захисту в сучасних умовах.

Найважливішим напрямком вирішення означених проблем є питання добору і розстановки кадрів у правоохоронних органах, зокрема й насамперед в системі органів Міністерства внутрішніх справ, підвищення вимог до якості їх юридичної освіти та професійної підготовки. Вирішення означених загальносуспільних завдань в значній мірі покладено на нині діючі відомчі заклади освіти системи Міністерства внутрішніх справ.

Система підготовки висококваліфікованого персоналу, яка існувала в колишньому СРСР та в перші роки незалежності держави, недостатньою мірою відповідає своєму призначенню. До недавнього часу в Україні не було про-

філізованих вищих навчальних закладів з підготовки спеціалістів для таких провідних служб, як слідство і дізнання, захисту економіки від злочинних посягань, експертно-кримінальної, дорожньої автоінспекції, державної служби охорони та багатьох інших. Щорічно Міністерство внутрішніх справ України отримувало близько двох з половиною тисяч фахівців юридичного профілю з навчальних закладів системи МВС СРСР, але фахівців з вищою кваліфікацією – переважно з тих, що були дислоковані за межами України.

Отже природно, що наприкінці 1991 р. виникла об'єктивна потреба у створенні відомчої мережі вищих навчальних закладів, яка була б у змозі перекрити зростаючий дефіцит кваліфікованих кадрів. У 1992 р. новостворений відділ навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ розробив концепцію відомчої системи підготовки спеціалістів та програму подальшого удосконалення діяльності відповідних навчальних закладів до 2000 р. (рішення колегії МВС України від 30 червня 1993 р.). Означені документи передбачали й визначали процес здійснення підготовки фахівців для органів – інтелектуалів, здатних на високому рівні виконувати свої посадові обов'язки.

За короткий час було створено систему профілізованих і вищих навчальних закладів I, III та IV рівня державної акредитації в містах Києві, Харкові, Одесі, Донецьку, Запорозжі, Львові, Дніпропетровську, Сімферополі, Херсоні, Чернігові, Черкасах та Івано-Франківську. В них, на відміну від цивільних навчальних закладів, відбувається предметна кадрова підготовка для конкретних галузей, сфер діяльності органів внутрішніх справ.

Досі система готувала абстрактних спеціалістів з права – правознавців. Проте нині, з розвитком нових суспільних відносин, на працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ покладаються нові функції, яким, певною мірою, відповідає новий перелік спеціальностей, що вони набувають в процесі підготовки у відомчих закладах. Це і правознавство, управління у сфері правопорядку, правоохоронна діяльність, військово-юридична діяльність, кримінально-процесуальна діяльність, криміналістична експертиза, кримінально-виконавча діяльність, фінанси і кредит, соціальна робота, практична психологія та ін. Разом з тим деякі напрямки підготовки фахівців, яких потребують замовники, тобто галузеві служби та підрозділи, зумовлюють необхідність поєднання знань, умінь і навичок одночасно з декількома спеціальностей.

Розробники концепції відомчої системи освіти виходили з того, що вона є органічною ланкою єдиної державної освітньої системи України. З огляду на це безпосередня структура системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ не тільки у постановочному концептуальному плані, а й у реальній дійсності повинна містити три основні підсистеми.

По-перше, доувзівську підготовку як первинний професійний етап навчання, що здійснюється в училищах (центрах) професійної підготовки і забезпечує молодим працівникам отримання кваліфікації без зміни загального освітнього рівня. Наприклад, помічник чергового, лаборант-криміналіст, інспектор дорожньої міліції, помічник дільничного інспектора міліції тощо. Головне завдання такої підготовки полягає в тому, щоб закласти міцні підвалини подальшого набуття професійних знань, умінь та навичок працівниками та здійснення їх профвідбору.

По-друге, підготовку у вищих навчальних закладах усіх рівнів державної акредитації. До того ж, через навчальні заклади першого рівня акредитації

необхідно здійснювати ґрунтовну професійну підготовку оперативного, інспекторського та прирівняного до нього складу органів внутрішніх справ. Завданням вищих навчальних закладів другого рівня акредитації, тобто училищ, полягає, крім підготовки молодших спеціалістів, у відборі та підготовці найбільш здібної молоді до подальшого отримання нею повної вищої освіти у вищих навчальних закладах третього рівня акредитації. Вищі заклади освіти третього рівня акредитації, у свою чергу, забезпечують підготовку фахівців з кваліфікаційним рівнем «спеціаліст». А такі відомчі навчальні заклади як Національна академія внутрішніх справ та Університет внутрішніх справ, що мають вищий (IV) рівень державної акредитації, повинні здійснювати як підготовку, так і перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів з вищими освітніми та кваліфікаційними рівнями.

По-третє, післядипломну освіту, яка, відповідно до вимог діючої системи підготовки кадрів, повинна мати п'ять напрямків перепідготовки та підвищення кваліфікації. З огляду на це, перший напрямок перепідготовки безпосередньо пов'язаний із запланованим заміщенням працівниками керівних посад і завершується видачею диплома з присвоєнням випускникам кваліфікації «спеціаліст–організатор» за фахом «Управління у сфері правопорядку». Другий напрямок пов'язаний з плановим підвищенням кваліфікації спеціалістів органів системи Міністерства внутрішніх справ кожні п'ять років після одержання повної вищої освіти і здійснюється на базі відомчих навчальних закладів четвертого і третього рівнів акредитації. Третій напрямок передбачає перепідготовку осіб рядового й начальницького складу на базі вищої гуманітарної неюридичної освіти з метою отримання на денній формі навчання другої вищої освіти за фахом «Правоохоронна діяльність» чи «Правознавство». Четвертий напрямок покликаний забезпечити перепідготовку, пов'язану зі зміною працівниками профілю служби (спеціалізації). Відповідно п'ятий напрямок охоплює підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Розглянута загальна структура багатоступеневої системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ є прогресивною і спрямованою на задоволення потреб України. Однак вирішення відомчих освітянських проблем, що виникають в процесі впровадження такої «технології» підготовки фахівців, буде можливим лише за умови ґрунтовного науково-педагогічного забезпечення, яке має здійснюватись через структурні підрозділи (кафедри) Національної академії внутрішніх справ та Університету внутрішніх справ, як провідних так і навчально-методичних центрів усіх навчальних закладів системи підготовки персоналу внутрішніх справ. У світлі сказаного актуальними є також проблеми розробки освітньої ідеології; організації методичного забезпечення багатоступеневого навчально-виховного процесу; своєчасного узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду; координації наукових досліджень з проблем змісту й методики навчання; видання відповідної навчально-методичної літератури.

Побудова й функціонування будь-якої соціальної системи, в тому числі системи підготовки висококваліфікованого персоналу для органів внутрішніх справ ґрунтується на певних засадах, якими щодо останньої, з урахуванням реалій сьогодення, необхідно вважати:

- єдність, послідовність та безперервність освітянських процесів;
- гнучкість і прогностичність відомчої системи освіти;

- безпосередню взаємодію відомчої системи освіти з національною освітою як частини й цілого;
- відповідність освіти світовому рівню;
- інтеграцію з наукою і практикою;
- взаємозв'язок з освітніми системами інших країн;
- незалежність відомчої системи освіти від політичних, громадських та релігійних організацій;
- гуманізм і демократизм освіти;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- активна співпраця курсантів та слухачів із професорсько-викладацьким складом навчальних закладів та установ;
- актуальність змісту навчання;
- залучення висококваліфікованих практиків та інших фахівців як доповідачів і викладачів.

Дослідження принципового (засадничого), цільового, структурного та технологічного аспектів соціальної формально-визначеної системи підготовки персоналу для органів внутрішніх справ з необхідністю логічно виводить її функціональну складову. Отож, функціональне «дерево» в даному випадку має наступний вигляд: здійснення прикладної (профільної) спеціалізації юридичної підготовки з урахуванням потреб практики боротьби зі злочинністю та інтересів замовників; акумуляція, розвиток та поширення знань; впровадження у зміст навчання пріоритету загальноствановлених цінностей, пов'язаних з потребами, інтересами, свободами та правами особи; культурно-просвітницька і виховна робота; соціальне призначення; інтелектуальний розвиток та відповідне моральне вдосконалення особистості слухача чи курсанта; формування правового світогляду на засадах врахування норм міжнародного права та досягнень світової юридичної думки; органічне поєднання наукових теорій з окремими галузеві права і практичного засвоєння елементів правоохоронної діяльності.

Підсумовуючи теоретично-методологічний аналіз відомчої системи підготовки кадрів, ми дійшли висновку, що це особливий різновид соціальної системи, який характеризується, перш за все, специфікою своїх складових та їх побудовою у єдине ціле. Беззаперечним є також умовивід про те, що вона є органічною частиною системи освіти України взагалі. Саме тому, підходячи до окреслення практичних пропозицій щодо її удосконалення, необхідно вказати, що таке може відбуватись лише в контексті розвитку єдиної національної системи освіти.

З огляду на це удосконалення означених систем (як цілого й частини) має відбуватись за наступними напрямками:

- провести експертизу наявної нормативно-правової бази у галузі освіти з метою виявлення актів, які не відповідають Конституції чи законам України;
- створити спеціальну комісію, яка б дослідила відповідність та ефективність нормативно-правового забезпечення національної системи освіти щодо фактичних суспільних відносин, що виникають в даній сфері народного господарства; означена робота комісії повинна завершитись вказівкою конкретних пропозицій стосовно удосконалення нормативно-правового регулювання освітянських відносин;

- реформувати податкову політику таким чином, щоб стала вигідною благодійна та спонсорська діяльність для освіти;
  - опрацювати прозорий механізм фінансування структур освіти від закладів до органів управління;
  - розробити нормативну базу, яка б чітко визначила права та взаємні обов'язки випускників, керівників вищих навчальних закладів, а також замовників спеціалістів за державними, регіональними чи галузевими замовленнями;
  - вивчити питання та внести пропозиції до відповідних органів щодо запровадження системи одержання вищої освіти за державними кредитами;
  - удосконалити систему цільової підготовки фахівців у межах державного контракту для задоволення потреб пріоритетних галузей, що фінансуються з державного бюджету, та за напрямками, визначеними державними програмами, а також для потреб самої освіти;
  - підготувати пропозиції щодо вдосконалення мережі вищих навчальних закладів, їх укрупнення та створення регіональних освітніх навчально-виробничих комплексів навколо університетських центрів, а також провідних вищих навчальних закладів України;
  - розробити науково обґрунтовану методику визначення потреб держави у спеціалістах з різним рівнем кваліфікації та обсягів державного замовлення, з урахуванням реальної ситуації на ринку праці;
  - забезпечити відпрацювання механізму координації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів;
  - розробити державні програми підтримки та соціального захисту науково-педагогічних працівників та курсантів;
  - створити систему фондів підтримки розвитку вищої освіти та соціального захисту працівників освіти, а також надання фахової підтримки для набуття вищої освіти на платній основі;
  - юридичним науково-дослідним установам і вузам необхідно переглянути мережу й склад спеціальних вчених рад по захисту докторських і кандидатських дисертацій;
  - розширити підготовку докторів і кандидатів наук з пріоритетних напрямків розвитку юридичної науки та потреб практики.
- З урахуванням загальних пропозицій стосовно розвитку національної системи освіти, зазначимо конкретні заходи по удосконаленню відомчої системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ. Отже, необхідно вже сьогодні та на перспективу:
- провести експертизу галузевого нормативно-правового забезпечення у сфері освіти з метою приведення його у відповідність до Конституції та законів України;
  - у зв'язку з тим, що Концепція розвитку відомчої освіти була розрахована до 2000 р., необхідно розробити таку з урахуванням вимог сьогодення, терміном дії до 2005 р. і на перспективу до 2010 р.;
  - переглянути склад і підвищити рівень діяльності наукових та науково-консультативних рад при Міністерстві внутрішніх справ України, включивши до них представників юридичних науково-дослідних установ та вузів відомчої системи освіти;
  - запровадити ефективну систему використання випускників відомчих, навчальних закладів відповідно до надбаних ними знань та навичок;

- окреслити організаційні, фінансові, науково-методичні основи навчання і виховання обдарованої молоді, створення особливих умов для їх інтелектуально-го зростання та соціального захисту;
  - розробити механізм поетапної інтеграції відомчої вищої освіти в міжнародну систему освіти;
  - поліпшити інформаційне забезпечення відомчої системи за розрахунок використання найсучасніших інформаційних технологій;
  - запровадити належне матеріальне стимулювання науково-педагогічних працівників за вчений ступень, вислугу років, високі якісні показники в роботі;
  - поширювати залучення до навчально-виховного процесу досвідчених працівників органів внутрішніх справ, зокрема ветеранів служби та пенсіонерів;
  - виявити серед курсантів і слухачів осіб, схильних до науково-педагогічної діяльності, залучати їх до науково-дослідної роботи на кафедрах навчальних закладів з метою подальшого навчання в ад'юнктурі;
  - створювати постійно діючі консультативні пункти для надання практичної допомоги випускникам відомчих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ щодо більш глибокого опанування ними спеціальних знань з того чи іншого фаху;
  - запровадити різноманітні моделі навчального процесу, забезпечувати змагальність у навчальній діяльності, з обов'язковим урахуванням здібностей курсантів та слухачів, а також їх індивідуальної підготовки;
  - поліпшити забезпечення відомчої системи підготовки персоналу органів внутрішніх справ професорсько-викладацькими кадрами з тим, щоб кількість слухачів чи курсантів, що припадає на одного викладача, була доведена до відповідних нормативів;
  - розробити цільові комплексні програми вдосконалення підготовки і перепідготовки науково-педагогічних кадрів, забезпечити безперервність підвищення їх фахового рівня;
  - поглибити спеціалізацію підготовки фахівців на старших курсах, засновану на гармонійному поєднанні вивчення загальнотеоретичних і практичних дисциплін;
  - удосконалити систему управління навчальним процесом, науково-дослідною та культурно-просвітницькою роботою на рівні вертикальних і лінійних зв'язків між їх учасниками;
  - узгодити діяльність усіх ланок навчального процесу у системі «ректорат – деканат – факультет – кафедра – старостат – академічна група – курсант чи слухач», зміцнити базу загальнотеоретичних та спеціальних правових джерел, адаптованих до умов навчального процесу, навчально-методичних документів і матеріалів;
  - поліпшити систематичний контроль (поточний чи сесійний за виконанням учасниками навчального процесу програм, планів, індивідуальних планів та систем стандартів у сфері вищої юридичної освіти);
  - надати більшій самостійності відомчим навчальним закладам; поліпшити їх оснащення криміналістичною та іншою технікою і обладнанням, зміцнити їхню поліграфічну базу; виділити їм кошти для придбання зарубіжних нормативних актів, іншої навчальної і довідкової літератури з юридичних дисциплін.
- На наш погляд, реалізація цих напрямків значно поліпшить систему підготовки кадрів для органів внутрішніх справ України.